

LA RADIOMANIA O LA FEBRE DELS PRIMERS ANYS

ROSA FRANQUET I CALVET

L'interès dels catalans vers els fenòmens radioelèctrics es pot evidenciar si estudiem la nostra història contemporània. Les referències constants a les revistes especialitzades de l'època vénen a confirmar aquesta hipòtesi. Però, potser, cal situar en el món científic les primeres constatacions de l'interès per l'electricitat i així després arribar a les seves aplicacions comunicatives posteriors. Podem començar, doncs, amb un acte celebrat el dia 16 del desembre del 1795 a la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, on el doctor Francesc Salvà i Campillo exposà la seva memòria sobre «L'electricitat aplicada a la telegrafia». Un petit llibre, anomenat *La contribució catalana al telègraf elèctric*, es refereix a aquest moment i comenta com el científic «no sembla donar cap transcendència a la seva exposició, que desenvolupa amb l'habitual senzillesa. Amb tot [segueix l'autor], la nostra cultura no pot oblidar aquell moment, en el curs del qual el coneixement científic universal va rebre un viu impuls provinent de terra catalana, sorgit del cervell d'un barceloní» (Iglésias: 1965,6).

El doctor Salvà presenta la seva teoria acompanyada d'un petit aparell telegràfic que havia construït «a fi de demostrar la possibilitat de parlar per mitjà de l'electricitat». Un any abans d'aquesta demostració s'havia instal·lat la primera línia de telègraf òptic entre les ciutats de París i Lille. La preocupació per trobar un sistema de comunicació ràpid i eficaç constitueix un dels eixos prioritaris d'investigació de l'època, i a Catalunya s'estava treballant igual, com succeeix en altres països europeus i americans per assolir aquest objectiu. La nova tecnologia permetrà, en un segon moment, prescindir dels cables i donar vida a un nou mitjà de comunicació de masses: la ràdio. La Telegrafia Sense Fils o Radiotelefonía no és el producte d'un sol científic, sinó que són les aportacions successives de personatges com Maxwell, Hertz, Bradley i Marconi les que van fer possible el funcionament d'un nou aparell capaç d'emetre paraula, música o sorolls. El que volem explicitar, amb tots aquests antecedents, és com

els catalans se senten atrets pels avenços tecnològics que donen com a resultat la Radiodifusió.

Un altre ciutadà, aquest cop un anglès resident a Catalunya —Royston Saint Noble—, realitza al seu taller unes primeres proves de radiodifusió l'any 1899. El personatge serà un dels impulsors, junt amb altres barcelonins, de la primera estació catalana: EAJ-1 Ràdio Barcelona. L'interès pel nou mitjà es dona també a la Universitat de Barcelona, on «hi ha una sèrie de professors i una sèrie d'alumnes, un dels quals, potser el més important, va ser el professor Baltasar Elies, el promotor de tota aquella generació de gent entusiasta per una matèria que s'iniciava amb el segle i que a la vegada tenia una gran projecció de cara al futur» (Antón/Juliana: 1984,9).

A l'Escola Industrial el professor de física aplicada Enric Calvet també fa interessar els seus alumnes pels fenòmens radioelèctrics al voltant del 1916, i entre ells un grup d'estudiants vilanovins es va encarregar de divulgar les emissions de ràdio. Aquest nucli crearà, més endavant, una emissora a Vilanova, l'EAJ-35, i una revista portaveu de l'estació.

«A Catalunya es comença a parlar de la ràdio al començament del segle XX, en arribar les noves dels experiments que es realitzen habitualment a París, Londres, Alemanya, etcètera. S'interessen pel fenomen editors, enginyers i comerciants del ram electrònic que veuen en la radiodifusió una bona perspectiva comercial» (Franquet: 1986,18). La primera revista dedicada a la radiodifusió a Catalunya surt el setembre del 1923. *Radiosola* és fruit de l'enginyer José Guillén García i l'impressor Eduard Solà. Al seu voltant es va crear un dels principals nuclis impulsors de la radiodifusió a Catalunya. Aquest grup de pioners encapçalat per Guillén García organitzen les primeres demostracions públiques a Barcelona, amb la col·laboració d'una revista francesa i la marca d'automòbils Panhard. El 20 de setembre del 1923 unes 25.000 persones van seguir des de Montjuïc un concert que es feia a quilòmetres de distància.

L'Asociación Nacional de Radiodifusión es crea el febrer del 1924 a Barcelona i es compromet a instal·lar una emissora a la ciutat. Les següents companyies donen suport a la iniciativa: Sociedad Anglo-Española de Electricidad, Sociedad Ibérica de Construcciones Eléctricas, J. Ganzer, Industrias Radio-Eléctricas, J. López Aznar, Teléfonos Bell, Sociedad Anónima, Albiñá, Esteva-Marata, Rifà Anglada, Exclusivas Lot, Hellesens, Viuda y Sobrinos de Prado, Louis Gaumont, P. Pujol, Pathé Explotación i Radiosola. La implicació de les principals cases comercials de material radioelèctric de Barcelona augura un gran èxit a l'experiència. Així, l'objectiu de l'ANR de reunir els comerciants de ràdio i crear una emissora s'assoleix el 14 de novembre del 1924, quan comencen les emissions d'EAJ-1 Ràdio Barcelona, la primera estació regular de l'Estat espanyol.

Poc després, el juny del 1925, es concedeix una altra llicència i neix EAJ-13 Ràdio Catalana, que com va fer Ràdio Barcelona també publica una revista pels socis de l'estació.

La ruptura de l'Asociación Nacional de Radiodifusión amb els dirigents de Ràdio Barcelona, que forma part de la Sociedad Unión Radio, S. A., dona origen a Ràdio Associació de Catalunya. RAC crea una estació d'ona curta, l'EAR-157, i després installa una emissora d'ona mitjana el març del 1931.

L'interès dels catalans per la ràdio es tradueix en una munió d'iniciatives arreu de Catalunya, sobretot a les grans ciutats, consistents en la divulgació del fenomen radiofònic. Les conferències, les demostracions, les classes, les revistes especialitzades són una constant durant els primers anys de les emissions radiofòniques. Aquest moviment social entorn de la ràdio no és genuí dels catalans, sinó que es dona arreu, però sí que hem pogut constatar com, a Catalunya, aquest interès està força arrelat i continuarà amb multitud d'experiències comunicatives posteriors.

Els ràdio-clubs comencen a sorgir a principis de la dècada dels vint; així, el Ràdio Club Catalunya es reuneix periòdicament al Foment del Treball l'any 1922. La finalitat d'aquesta agrupació és congregar els interessats amb la TSF i fomentar els estudis dels fenòmens radioelèctrics entre els socis. Els ràdio-clubs no neixen sols a Barcelona, ciutats com Terrassa, Sabadell o Manresa també en tindran un. Una cita de la revista de l'emissora de Terrassa ens pot aclarir quines són les tasques dels ràdio-clubs: «Un Ràdio-Club és el continuador de l'obra d'aquells grans savis que, amb un sacrifici constant i un estudi i una intuïció científica inalterats, obriren més les portes del progrés perquè tothom pogués gaudir-ne i ennoblir-se. I, conseqüentment amb els seus predecessors i amb l'afany de dignificar i engrandir la seva obra, el Ràdio-Club té la missió de continuar els estudis, desenvolupar els plans, provar noves combinacions que donin nova llum per a circuits nous que simplifiquin i posin a l'abast del poble els avantatges, a la vegada que cercar-ne noves aplicacions».

El naixement d'aquestes associacions és anterior, en alguns casos, al funcionament d'emissions regulars a terres catalanes. La fita per a aquests radioaficionats era captar els febles senyals horaris que arribaven d'estacions angleses o franceses. El moment en què sintonitzaven les emissions d'alguna estació estrangera era ben celebrat. La majoria de ràdio-clubs tenia entre els seus objectius aconseguir una emissora, i la possibilitat es va fer efectiva gràcies a la Reial Ordre de 14 de juny del 1924 que permetia la instal·lació d'emissores d'aficionats. El Ràdio Club Catalunya demana una llicència i munta una emissora d'ona curta amb l'indicatiu EAR-25. Les emissions es realitzen amb una periodicitat variable, segons possibilitats

i necessitats, i també es crea un butlletí per al soci. «Els ràdio-clubs catalans estaven destinats a tenir un paper rellevant en el món de la ràdio, i així ho fan, sobretot quan la República autoritza la creació d'emissores locals de petita potència el 8 de desembre del 1932. Els ràdio-clubs de Sabadell, Terrassa i Manresa demanen una llicència i l'obtenen, per instal·lar una estació en ona mitjana, destinada ara a la radiodifusió regular» (Franquet: 1986, 100).

La radioafecció o radiomania s'estenia arreu i l'autoconstrucció d'aparells receptors i també d'alguns emissors constitueix una constant dins el món dels radioafccionats. Aquest és el cas de Francesc Balcells i Joan Díez, que construeixen a la ciutat de Reus una primera emissora d'ona curta amb l'indicatiu 7BD. Al voltant de la Secció Científica del Centre de Lectura de Reus es reuneix un grup d'amants de la TSF, i el 29 de gener del 1924 es realitza amb gran èxit al Teatre Bartrina una conferència sobre radiotelegrafia, que van pronunciar els dos afeccionats. Per a la demostració pràctica els ponents van construir una estació d'ona curta. «Els assistents a l'acte no només van poder assabentar-se de les condicions amb què funcionava l'estació, sinó que van poder escoltar els senyals horaris i els batiments pendulars de la Torre Eiffel, els senyals horaris de Nauen, i concerts emesos des de Londres i Bournemouth» (Franquet/Mañe/Martí: 1985, 12).

A la ciutat de Reus es fa formar el Grup Ràdio, que realitzava proves d'emissions radiofòniques amb continguts poètics, musicals o continguts agafats d'alguna emissora estrangera. Aquest nucli donarà vida, després, a una emissora local d'ona mitjana un cop es van poder crear aquests tipus d'estacions.

A Badalona, Joan Vidal i Prat s'interessa per les ones radioelèctriques ben aviat i des de la seva tenda organitza diverses activitats relacionades amb la radiodifusió. Així, el 1913 va construir un primer transmissor i després d'aquesta primera experiència es va convertir en un dels impulsors de l'EAJ-39 Ràdio Badalona.

Un altre afeccionat vinculat al món de la ràdio, Eudald Aymerich, creà a la ciutat de Terrassa una tertúlia d'amics de la ràdio que esdevindrà l'any 1928 un ràdio-club. L'entitat fundà l'any 1929 una estació d'ona curta amb l'indicatiu oficial de EAR-146 i publicà un butlletí. Aquest embrió d'afeccionat donarà vida a l'emissora local l'any 1933 amb l'indicatiu de EAJ-25 Ràdio Terrassa. L'estació és una de les primeres a l'Estat espanyol que funciona segons el Decret de desembre del 1932, que autoritza la creació d'emissores locals de petita potència. A la sol·licitud els directius de Ràdio Terrassa argumenten una gran tradició musical i cultural, però també s'insisteix sobre les viabilitats tècnica i econòmica. «A las garantías técnicas que apuntamos en el párrafo anterior debemos añadir las garantías económicas que aseguren el funcionamiento normal de la emisora, sien-

do éstas los ingresos actuales de los socios de nuestra entidad, la ayuda de los comerciantes locales, así como los ingresos por publicidad que permite la categoría de emisora pedida» (Salillas: 1978, 62).

L'interès per la ràdio, com hem apuntat, es dóna arreu de Catalunya, i a Sabadell es forma al voltant de l'Ateneu el ràdio-club el 15 de juliol del 1927. Més tard, un cop la llei ho permet, es crea una estació d'ona mitjana, l'EAJ-20 Ràdio Sabadell. També a Manresa les primeres experiències radiofòniques donaran origen a un ràdio-club, a una estació d'ona curta, primer l'EAR-175, i a una estació d'ona mitjana el maig del 1934.

Paral·lelament a totes aquestes iniciatives, Ràdio Associació de Catalunya crea una xarxa amb les emissores de Lleida i Girona, després s'afegirà a la xarxa Ràdio Tarragona, i així Ràdio Associació de Catalunya disposarà d'una emissora a cada capital de província.

La creació d'aquestes associacions i estacions va lligada a les persones que les fan possibles dia rere dia, però difícilment podríem esmentar-les totes. Aquí tan sols han sortit algunes, però ni de bon troç hi són tots/totes, ja que l'activitat durant els primers anys de la radiodifusió és tan intensa que és difícil esmentar tothom. Volem, però, centrar la nostra aportació amb els avenços successius que s'aconsegueixen amb la programació radiofònica i que garanteixen a la ràdio la seva popularitat.

El principal avantatge del mitjà radiofònic és la seva immediatesa, i aquesta característica configura moltes de les programacions arreu del món, on la informació va assolint un protagonisme decisiu.

Ràdio Barcelona també es preocupa per les notícies i així, l'octubre del 1930, un cop s'ha deixat enrere la dictadura del general Primo de Rivera, es crea el primer diari parlat, i les raons dels dirigents del nou espai són prou clarividents: «... en 1930 el ritmo de vida ha alcanzado tales proporciones de celeridad que resultan deficientes los antiguos sistemas de todos los órdenes [...] Y el hombre tiene hoy comprometidas sus horas de actividad de tal modo que ha de apurar con prisa el tiempo destinado a cada labor [...] Toda la clase trabajadora y toda la clase media ha de leer rápidamente la prensa camino del taller o de la oficina.» I el diari parlat ve a cobrir aquesta necessitat d'informació: «Mientras el obrero y el empleado y todo el mundo que trabaja atiende el arreglo de su persona y se ocupa de tomar el desayuno, con sólo conectar el altavoz en su aparato de radio, recibirá el saludo matutino de la PALABRA que, brevemente, pero de un modo completo, le informará de cuanto en el mundo acontece» (Radio Barcelona, 1930).

L'estructura de les seccions amb informació de l'estranger, Madrid, Províncies, Catalunya i Barcelona, així com les fonts que s'utilitzen: institucions, agències, diaris i la pròpia emissora, garanteixen l'èxit d'audiència i permeten afirmar que existeix una adequació al

públic al qual va dirigit l'informatiu. La intencionalitat dels creadors és clara: «De las funciones esenciales de la prensa escrita, informar y comentar, nosotros recogemos sólo la primera. Creemos que damos así a la radiotelefonía una de las aplicaciones prácticas más estimables: la de anticiparse a cualquier otro medio de comunicación con el público, la de extender esta comunicación a un sector infinitamente superior que la prensa escrita, y la tercera y fundamental razón siguiente: el periódico, indispensable todas las mañanas al hombre civilizado como el primer saludo de la vida al nuevo día, exige un tiempo de lectura...»

D'aquestes primeres intencions es poden extreure les idees bàsiques del que ha d'oferir la ràdio. Donar a l'oient les notícies més rellevants, però exposant-les breument, ja que el que escolta la ràdio pot estar realitzant altres feines i per tant l'audició ha de comportar el mínim esforç. A més, el fet de gaudir de les emissions dins de casa estalvia temps. El radiodiari ve a suposar una innovació en el sistema d'aprovisionament d'informació existent fins aleshores, més ajustat a un públic que les transformacions socials havien imposat un nou ritme de vida.

El radioreportatge és un dels gèneres radiofònics més suggestius i on intervenen totes les possibilitats tècniques del nou mitjà. Ramon Pérez Pujol explica al diari *L'Instant* les especificitats del reportatge radiofònic. «La tasca especial del ràdio-reporter és fer viure, amb el màxim dinamisme, al radioient, allò que ell està presenciant. Ha de traduir en paraules les imatges que es van succeint davant els seus ulls.» Un dels repòrters habituals de Ràdio Barcelona, Fernando Barangó-Solís, comença així un dels reportatges radiats el 31 de març del 1933 i dedicat al president Macià: «No pretendo, como es natural, presentar a los amigos radioyentes a don Francisco Maciá porque no creo que haya nadie que desconozca la personalidad de este hombre ilustre [...] Pero sí quiero explicar el secreto de su maravillosa actividad que no es otro que la magnífica y ordenada coordinación de su trabajo y de su vida en una forma que le permite hacer todo lo que hace y concurrir a todos los lugares donde su presencia se considera necesaria...», segueixen a aquestes paraules una descripció detallada de les activitats públiques del president i un apropament a la seva personalitat, desvetllant aspectes de la vida familiar.

Una preocupació dels locutors de l'època és el millorament de les tècniques expressives. La figura del locutor es converteix en eix central dels programes radiofònics i passen a ésser personatges famosos. Toresky, amb el seu personatge en «Miliu», la locutora Maria Sabater a Ràdio Barcelona, Teodor Garriga a Ràdio Associació, el locutor Josep Maria Terrassa amb el seu «Magnet» a Ràdio Tarragona, i tants d'altres que varen fer les delícies del públic de l'època.

És després dels primers anys on tot va ser una novetat quan veritablement comença una bona adequació del missatge radiofònic a les característiques tecnològiques del mitjà. Els reportatges, el radioteatre, els informatius són gèneres que es troben ben consolidats en les programacions de totes les emissores. Pren cos la idea de l'art radiofònic i les estacions tenen el seu propi quadre d'actors; les obres de teatre s'adapten per a la ràdio, fins i tot es creen obres pensades per a ésser radiades. Adrià Gual és un dels autors que reclama l'especificitat del mitjà i demana que els autors coneguin les possibilitats expressives que tenen les obres teatrals. Eduard Rifà també escriu en diferents diaris barcelonins sobre la conveniència que els actes del radioteatre no sobrepassin els 25 o 30 minuts.

La popularització de la ràdio durant els anys trenta fa incrementar l'audiència i, per tant, els publicistes veuen en la ràdio un mitjà idoni per a la penetració i per a la persuasió. Els comerciants i industrials fan regularment publicitat per les ones i la preocupació dels publicistes es fa palesa al V Congrés Internacional de Publicitat celebrat a Barcelona el 1935, on s'estudia en profunditat la radiopublicitat.

Totes aquestes preocupacions i activitats tenen el seu reflex en els homes i les dones que fan diàriament la ràdio a Catalunya, i garanteixen que el producte radiofònic que es difon mitjançant les ones arreu de Catalunya gaudeixi d'una qualitat i creativitat molt elevades.

Totes les iniciatives que hem explicat aquí tan riques i diverses són prova d'una inquietud vers la comunicació local molt arrelada a casa nostra i que encara es manté en l'actualitat, ja que és producte de la pròpia història: la tradició de la premsa comarcal, de les emissores locals i municipals i de les televisions comunitàries.

Bibliografia

- Antón, M. Ll. / E. Juliana: *50 anys de Ràdio Badalona*, Diputació de Barcelona, Badalona, 1984.
- Barangó-Solís, F.: *Reportajes pintorescos*, Editorial Progreso, Barcelona, 1934.
- Franquet, R.: *Història de la radiodifusió a Catalunya*, Edicions 62, S. A., Barcelona, 1986.

Franquet, R. / D. Mañé / J. M. Martí: *Ràdio Reus. 60 anys d'història*,
Ràdio Reus-SER, Reus, 1985.

García, X.: *Ràdio Vilanova*, Gran Penya, Vilanova i la Geltrú, 1984.

Iglésias, J.: *La contribució catalana al telègraf elèctric*, Dalmau Edi-
tor, Barcelona, 1965.

Salillas, J. M.: *Historia de Ràdio Terrassa*, ed. d'autor, Terrassa, 1978.

Salillas, J. M.: *El museo municipal de radio Eduardo Aymerich*, ed.
d'autor, Terrassa, 1980.

Bibliografia

- Anton, M. L.: *50 anys de ràdio Badalona*. Diputació de
Badalona, Badalona, 1994.
- Barral, J. F.: *Historia de la radio en Catalunya*. Editorial Progreso, Barcelo-
na, 1984.
- Franquet, R.: *Historia de la radio en Catalunya*. Edicions 82, S. A.,
Barcelona, 1985.